

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

РОМАНТИЧНІ ЗУСТРІЧІ

Primus № 5 s : or Made in Snaden

За всіх скажу...

П. Тичина

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Кімната бігла за мною через двір, гналась вулицею...

Так, справжня кімната зі стільцями, столом, ліжком і великим настінним годинником, бігла за мною.

Найстрашніше годинник — він мов інвалід, що продає Вечірнє Радіо на Майдані Рози, стукав милицею маятника по асфальту й механізм його хрипів мені прокльони.

Виденські стільці граційно викидали тонкі ніжки й трусили гнутими спинками, як балеріни з віденського Apollo - Teater.

Стіл нісся грозовою хмарою, разом з тим нагадуючи мені чомусь письменника Х... Може тому виникала у мене така асоціація, що стіл так само самовдоволено, самозакохано валускував лаком міцних дошок, як і вищезгаданий самовдоволений письменник. Стіл намагався струснути з своєї спини примуса... Примус їздив по ній від краю до краю, гув як джміль й на ньому підгоряла яєшня, що нею мав я вечеряти... Я не вечеряв, бо кімната виштовхнула мене і бігла слідом за мною вулицями вечірнього Харкова.

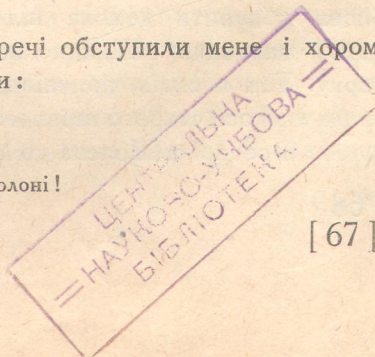
О, вечірній Харкове! Твої потомленні панелі п'ють пил. Будівлі пнуться вгору й у вузьких вулицях зустрічні авто здивованими очима погаслих ліхтарів дивляться одне на одне і чемно вступають шлях... Як голосна повідь плінуть натовпи вузькими рукавами твоїх провулків, як голосна повідь дико дихають натовпи... О, подихи майданів та вулиць, пахощі гарячого людського тіла!

Я кинувся до трамваю. Хатні речі обступили мене і хором стали не то співати, не то викрикувати:

Ти боягуз!

Ти боягуз!

Ти в нашому полоні!

Л. Первомайський

Мої віденські стільці виробляли дивовижні па, надміру зловживаючи пуантами, що я — великий прихильник хореографічного мистецтва — й хотів їм зазначити, але мою увагу відволікав годинник — інвалід. Він слабував на *manie grandiosa* і тому співав „ти в моєму“, замість „в нашому полоні“. До того ж він підстрибував і своєю милицею намагався вдарити мене по голові...

Ти не втечеш!

Ти не втечеш!

Я кинувся до вагону, слідом за мною кинулися мої хатні речі. Кондуктор збентежився, не знав що робити, подібного випадку ще не було в його практиці. Я зняв галас. Пасажири приєдналися. Спільними зусиллями ми звільнили вагон від непроханих попутників, лише самий примус непомітно сховався під лавку і, коли вагон рушив, затагнув глузливої пісеньки з незрозумілим приспівом:

Primus,

Secunda,

terza...

Як ваше серце?

Що йому до мого серця? Він же не лікар, а трамвай не лікувальна установа. Та хай собі наспівує... Я вдавав, що не чую його пісеньки, а він так само був певний, що я не лише чую його, але і з великим зусиллям зтримую обурення й гнів...

Трамвай мчав... Вже проминули будинок к. Юзефовича, що вилискував шклянню банею облитю місячним молоком, а мені все ще здавалося, що віденські стільці й важкий стіл женуться за нами, скориставшись з відомого багатством письменникам літературного прийому, по якому місяць завжди бігає слідом за героєм даної повісті чи оповідання. Я сам, на превеликий жаль видавництва та журналів, письменник і тому охоче вірю, що місяць, саботуючи своїми безпосередніми обов'язками бігає за мрійними героями. Може так само біг він і за нашим вагоном я не мав можливості в тому переконатися. Примус під лавкою в десятий раз починав і кінчав свою безглузду пісеньку запитанням про стан мого серця.

Нарешті, вагон зупинився біля парку. Стопившись біля передніх дверей пасажири стали виходити. Обхідним маневром я вирішив обдурити демона під лавкою й вислизнув з вагону через задній майданчик. Швидко перебіг рейки й сховався в перших кущах парку. Там я сидів, причаївшись, з півгодини. Оркестра на естраді грала якогось старого наївного вальса. Слухаючи його думалося про любов Фредеріка Шопена до Марії Водзинської й хотілося плакати...

Романтичні зустрічі

Є такі хвилини в житті, коли хочеться плакати над чужим коханням, над коханням людей, що давно померли, а може і не існували...

Друзья мои, мы завтра в бой поскачем...
Отточен штык, в нагане цел заряд.
Сегодня же над девушкою плачем,
Обманутой сто лет тому назад.

Джек Алтаузен

Ледве чутним піано закінчила вальса оркестра й я вирішив вилізти з-за кушів.

Алеєю гуляли гуртки й пари молоді, чувся сміх дівчат. У ресторані закушуючи раками літні мужчини пили Тригорне пиво, нехтуючи Українську Нову Баварію. Біля одного із столиків стояв низенький, чорненький громадянин з високими бровами й чолом перетнутим зморшками здивовання. Він ганьбив чорними словами несвідомих за те, що вживають московського пива і тим самим підривають міць національної української промисловости.

Мені не можна було довше прислухатися. Я радий був, що позбувся свого переслідувача і тепер намагався як найскорше пройти залюднені алеї, зникнути десь у темному кутку парку, бути на самоті зі своїми думками, слухати далекі звуки оркестри й музику людських хвиль, що котяться головною алеєю, вдаряючи в шлюзи вихідних воріт і заспокоюючись в затишній лагуні Театру Естради.

Є велика насолода у тому, щоб слухати музику людських хвиль, спостерігати обличчя й по одній рисці якогось намагатись уявити собі всю складну гаму якостей особи, яку лише мить одну бачив і може вже не побачиш ніколи.

Коли прозорим вечором я йду тихою вулицею Харкова, п'ю вечірню радість високих кам'яниць, вгорі ще осяяних промінням зниклого сонця; коли в таку хвилину проїздить трамвай шматуючи урочисту тишу грюкотом коліс; коли я бачу в трамвайнім вікні схилену голову зажуреної дівчини, безмежна печаль сповнює мене, ніби від мене кудись, разом з трамваем, що увозить дівчину, віддається частка мого серця... Хто вона? Чому журю оповито її біле обличчя? Чому очі розгублено шукають чогось... може когось? Де він? Тисячі запитань виникають у мене, а дівчини вже давно немає, а дівчина уже далеко, а дівчина і незнає, що повезла з собою шматочок мого серця... Так, на короткому своєму шляху, по шматочку, я розгубив своє серце, але все, що лишилося від нього, товаришко, належить вам. Чи пригадуєте ви залізничний вицип за глухим садом у глухому провінційальному містечку, краєвид на ріку, на зажурену діброву й мої закохані поезії? Я певен, ви

Л. Первомайський

пам'ятаєте їх, бо писалися вони не на замовлення редакції й хоч подекуди слабують недоречностями в метриці та римовці,—я мав за них гонорару більше ніж по п'ятидесяти копійок за рядок...

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Так, товаришко, я маю вас, як друга і радніший з того мабуть більше ніж Джон Пірпонт Морган старший зі своїх мільйонів. На правду кажучи мільйони заважають йому. Жити під вічною загрозою позбутися їх, тремтіти за них і бути певним в одночас, що все-таки настане одна з побідничих революцій і виконає своє гасло „грабуй награвоване“ — жити так може лише така стара мавпа, як Морган.

Ах, скільки прекрасних будинків можна було б побудувати на його мільйони! В кожному будинку був би прекрасний управбуд, не розтратник і злодій, а чесна людина. Він вивішував би правила внутрішнього розпорядку на дверях будинку, як Лютер свої знамениті тези на дверях собору в Віттенберзі.

О, Лютер! О, тези! О, управбуд! О, правила внутрішнього розпорядку!

Через ті правила в будинках по між мешканцями виникали б війни та сварки, достеменно середньовічні релігійні зрушення в мініятурі, на загальній кухні шумувало б кільканадцять примусів і...

...нарешті, товаришко, я знов повертаюся до примуса, про якого забув слухаючи наївного старого вальса, що нагадав мені про кохання Фредерика Шопена до Марії Водзинської. Колись іншим разом я розповім вам про це кохання, але не зараз.

Уявіть мій жах, моє здивовання, коли в найдальшому кутку саду я наштовхнувся на таке видовисько: не менш як п'ятнадцять примусів шуміло на галявинці. На кожному з них стояв чи то чайник, чи то сковородка й усі вони розмовляли про... літературу. Мій примус теж був між ними. Забачивши мене він одним духом просвистів довгу тираду на тему „всі шляхи ведуть до Риму“ й закінчив її, як і всі свої виступи професійним рефреном:

Primus,
Secunda,
terza
Як ваше серце?

Зустрівшись з моїм примусом сам на сам, я звичайно ж або втік би, або розстроїв би його на дрібненькі кавалочки, але тут були цілі збори й до того ж темою зборів була література-жінка мені досить знайома, але не досить прихильна до мене...

Я залишився.

Ваші очі не обдурили вас. Саме так і написано кількома рядками вище, де я порівнюю літературу з жінкою. Так, література, — жінка, і, як і кожна жінка, вона має свої примхи. Вона може любити товстошкірого вусатого брандмейстера і з призирством дивитися на стрункого юнака, що немає вусів, але має талант, щире завзяте серце, готовність зосередити собою на честь своєї дами й нічого позатим. О, брандмейстери! Вони як жінок обдурюють і літературу. Вони нацьковують напівдурацьких рецензентів на палких юнаків, лише б позбутися конкурентів та претендентів на свою коханку... О, брандмейстери. Вони не розуміють, що кожний юнак з охотою віддав би їм пишний стан, і малинові губи, і стопудові ноги, й туго набиту кешеню літератури, собі лишивши лише червоне серце її, маленьке, живе, червоне серце літератури!

Між іншим „стопудові ноги“ не стилістичний огріх. Не один юнак уже загинув і не один ще загине під важкою стопою своєї прекрасної дами, бо вона ходить в брандмейстерських чоботях.

О, ви, молоді! селяки! шахтарі! інтелігенти! службовці! не пишіть поезій, поем, оповідань, повістей та романів. Все одно, це не дасть вам нічого крім розлиття жовчі та права обідати в Будинку Літератури, серед бухгалтерів та рахівників „Радянського Села“ в близькому сусідстві з постаттю вельмиповажаного керівника цього видавництва постаттю, що наче зійшла з малюнку Георга Гросса.

Будьте певні, ви! молоді! селяки! шахтарі! інтелігенти! службовці! краще бути асенізатором, ніж читати рецензії Полторацького. Краще сидіти двадцять один день на курячих яйцях і не вилупити жодного курчати, ніж що-дня доводити в конторах видавництв, що ти, боронь боже, не верблюд і що „дипльонк тоже хочет жить“...

О, ви! — і т. д.

Це я пишу не для того, щоб застрашати вас. Навпаки, це я пишу для того, щоб підбадьорити вас, щоб вказати на дрібничкові перепони на шляху до серця прекрасної дами — літератури. О, я прекрасно знаю вас, о, ви! молоді! селяки! шахтарі і т. д. Без перепон, без труднощів, що за шлях? Чи згоднісь би ви піти таким шляхом? Беру на себе сміливість і від ім'я багатомільйонових мас відповідаю: ні, не згоднісь би! Нам треба шляхів з бар'єрами, з труднощами, з проваллями й кручами, ми мусимо приходити до мети з переламаними ногами й ребрами, на милицях, з оббинтованою головою...

Алярм!

Л. Первомайський

Пріть напролом, беріть бар'єри, збирайтесь до кручі, збивайте з ніг товстих брандмейстерів і тонких кондитерів од літератури...

Оце вам мій заповіт, хоч я ще не Тарас Григорович Шевченко і не збираюсь вмирати...

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

О, ні, я ще не збираюсь вмирати...

Та прийде час і сум оповине моє серце, журба прозорими краплями почне падати з моїх ясних очей, з'явиться жаль до друзів яких не було, зненависть до ворогів, які могли б бути й тоді піду я до крамниці спортивного товариства „Динамо“ на майдані Рози Люксембург і куплю пістолет „монте-кристо“, або пообідаю в цербкоопівській їдальні. В тому чи іншому випадку, мій холодний труп знайдуть десь під парканом. Спочатку звернуть на нього увагу харківські безпритульні. Вони зтягнуть ботинки й штани й кальсони, піджак і сорочку й галстук, позичений у знайомого літератора, і залишиться він, мій труп, лежати голяком, в одних лише продраних на п'ятах панчохах, підтримуваних патентованими закордонними гумами, що виробляються на Заїківській вулиці, число будинку в оголошенні не проставлено. Потім на трупа наштовхнеться міліція. Репортер „Вечірнього Радіо“ заробить карбованця на п'яти рядках у рубриці кримінальної хроніки. Викличуть собаку — найду. Вона обнюхає весь Харків і в катакомбах під вокзалом, обгавкає трьох безпритульних. Безпритульних заберуть у катадажку, а мій труп поховають на Холодногорському кладовищі, де я любив вечорами сидіти на чийсь могилі, думати про невідомих людей там похованих і складати пісні, єдині в світі, найпрекрасніші, наймузичніші... на жаль світ не почув моїх мелодій. А може й на щастя... Мене поховають і на тимчасовому пам'ятникові, який потім буде стояти триста тридцять три роки три місяці й три дні, — напишуть:

Тут покоїться тіло неспокійного українського письменника Л. Первомайського став жертвою трагічного випадку спокійно дорогий товаришу твоїх заповітів ми не забудемо.

Звичайно ж, не обійдеться без граматичних помилок, бо жоден коректор не прийде перевірити напису (ах, як не люблять мене коректори!), а без коректора український письменник помилки не уникне...

Романтичні зустрічі

Так буде написано на тимчасовому пам'ятнику, так приблизно писатимуть в некрологах. Може ще мій друг Антін Шмигельський напише, що по небіжчику лишилася жінка з малою дитиною, що він, небіжчик, любив український борщ та єврейську фаршировану рибу, погано грав у волейбол, але подавав надії...

Та все це буде неправдою. Не так треба буде писати й говорити. Треба буде написати одну коротеньку фразу замість довгих некрологів і цієї фрази буде досить:

Його згубив Полторацький
та інші півдураські рецен-
зенти.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Але звернімось до примусів, товаришко.

Вони стояли гуртком на галявинці й на кожному з них шумував чи то чайник, чи то сковородка. Безперечно, це були офіційні збори, а не випадкове збіговисько. Головував середнього розміру Primus № 5 s: or made in Sveqen. На ньому трохи не плавився від жару нікельовий кавник. Час од часу Primus № 5 починав голосніше шуміти. Це мусило значити, що він незадоволений зі слів чергового промовця.

— Друзе,— сказав він одному.— Я позбавлю вас слова, коли ви так чемно будете говорити. Що це за промова? Жодного гострого виразу, жодної лайки... Ви навіть не підвищуєте тону, чорт вас забери!

— Але чемність це ознака культурності,— спробував заперечити промовець.

— Плювать!— крикнув голова і кавник на ньому підскачів брязнувши кришкою.— Чемність годиться для старичків, неповнолітніх та для пролетарських письменників...

— Браво! Браво!— заторохтіли сковородками збори.— Геть Чемність. Хай живе нахабство!

— Хай живе нахабство!— ніяково підхопив переляканий промовець.— Я власне це саме й доводив тільки в більш пристойній формі... Але „слухаю пана“, мовляв один герой у Саві Чалому.— Не треба ні форми, ні пристойності! Вибачте...

— Не треба вибачатись! Що ви плутаєте? Ви мабуть читалися оповідань Слісаренка і вам запаморочило голову?— загремів голова пускаючи довгі роги голубого полум'я з головки.— Ваш час вийшов... Котіться!

— Але прошу вас... Я ж мушу закінчити... Мусить же бути елементарна ввічливість поміж нами...

Л. Первомайський

— Геть! Годі! Годі!

Найбільше шумів мій примус. Він дзигною кружляв по галявинці, давно уже звільнившись від сковородки, яку тепер вилизував безпритульний собака.

— Слово маю я! — виринуло нараз з загального шуму. Кричав величезний примус, який видимо користувався повагою й авторитетом серед своїх однокашників.

— Залишаючи на інший час докладне обґрунтування теорії нахабства, — почав він, — я хочу цим разом сказати кілька слів саме про те, чого так невдало торкнувся в своїй промові попередній оратор. Товариші! Наш час, як це вам мусить бути відомим, є добою тимчасового замирення на фронті міжнародної класової боротьби. Але боротьба ця так чи інак знову розпочнеться. Ми не мусимо сидіти склавши руки! Пройшов час чемности та ввічливости, що за них розпинався попередній оратор. Примус не мусить загаснути! Примус мусить вести боротьбу, чадом отруюючи повітря, розкладаючи відомий вам табір! І чим гостріше, чим нахабніше тим краще... Ми оголошуємо газават! До зброї, примуси! Новітнім „Sturm und Drang'om“ кидайтеся на ворога! Завойовуйте позиції, громіть пролетарське кодро, смажте котлети з молодих піонерів та комсомольців... гаррр, гаррр-гав!

— Га-за-ват! — разом вигукнули збори.

— Газават! — віддалося луною в моєму серці й я здригнувся.

— Газават! — зашелестіло злякано листя дерев.

— Газават! — гавкнув собака, кидаючи лизати сковородку.

— Газават! — ударив вітер у блідий диск місяця, наче у срібний гонг.

— Газават! Газават! Газават! — зашуміло, закричало, зато-рохтіло усе довкола.

— Газават, достойні примуси! — вигукнув новий промовець. — Ви забуваєте про літературу? Це теж ділянка, до якої слід прикласти руку! Пишіть книжки, розв'язуйте статеву проблему, втручайтеся в справу виховання молоді, нарешті й найголовніше: захоплюйте в свої руки критику та бібліографію... Пишіть статті, огляди та рецензії, плюйтеся, бийтесь, лайтесь, гатіть себе кулаками в груди, кричіть на перехрестях „Література в небезпеці“ — збирайте натовпи й у сумотні витягайте годинники з жилеток... Я скінчив, о, примуси!

(Грім оплесків. Промовець почервонівши від задоволення звільняє місце для іншого. Цей інший — ніхто інший, як мій переслідувач. Він нахабно дивиться на мене, мовчить з півхвилини й лише потому починає, вказуючи на мене зіпсованим пальцем смоку):

Романтичні зустрічі

— Товариші та браття! Он у сутені дерев причаївся наш ворог, товариші та браття! Він причаївся в сутені дерев, товариші та браття, не просто так собі... саме навпаки причаївся він у сутені дерев, товариші та браття! Йому двадцять один рік, товариші та браття! Він шпигун з ворожого табору! Він пише оповідання й повісті й уявіть (!) присвячує їх своїм друзям... Ми не можемо цього припустити! Ми не можемо припустити, щоб він писав оповідання й повісті, а тим паче присвячував їх своїм друзям. Він ще дуже молодий для того, щоб мати друзів, а значить і для того, щоб писати оповідання й повісті. Газава! — кричу я. — Газава! Тисячу разів правий наш дорогий літературний примус О. Полторацький, написавши про нього те, що ви читали в „Пролетарській правді“... гаррррр-гав!

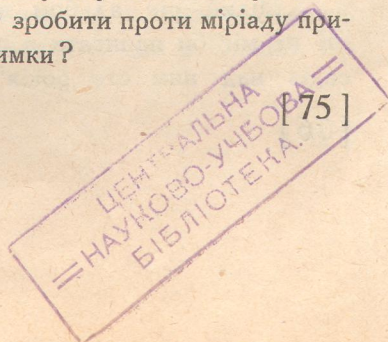
РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Мені нічого критися перед вами, товаришко, я досить таки перелякався... Та і не лише я: місяць у небі тремтів з переляку, поет Ерунда-Ерунденко написав новий вірш, Слісаренко повернувся з відпуску, видавництво „РУХ“ випустило без назви книжку порнографічних оповідань письменника з тваринним прізвиськом... Переполох стався в природі й суспільстві. Можна було думати, що Японію трусить чергове трясця, а це ж лише харківські примуси галасували, калатаючи в чайники та сковородки.

— Тікати! — майнула думка у моєму мозкові й я ганебно втік. „Гарун бежал быстрее лани, быстрее чем заяц от орла“, пан маршалок Пілсудський вихрем мчав від Києва до Варшави, але я встановив рекорд; я летів так швидко, як тільки швидко може летіти письменник переслідуваний рецензентами... Куди? Даремно я витрачав сили! Мені нікуди було сховатись, весь світ заповнили примуси, великі, маленькі, зовсім великі й неймовірно малі, завбільшки з малярійного комаря (anophelles), а то і ще менше. Куди не кидався я, куди не приносив мене геній втечі — всюди були вони. В театрах, у пивницях, у громадських чепурнях, у кінематографах, біліардних, спортивних клубах, у трамвайних вагонах у кав'ярнях, університетах, професійних спілках, крамницях цербкоопу, на вокзалі... Куди сховатись? де найти спокій? „Укрийте мене, укрийте“...

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Я маю надію, що ви не будете обвинувачувати мене у малодушності, товаришко. Справді, що я міг зробити проти міріаду примусив, сам, один, без чиеї-небудь підтримки?

Л. Первوماйський

Я блукав по місту, що-хвилини озираючись боязко, що хвилини ховаючись в темних провулках, я блукав по місту, бо примуси переслідували мене, примуси переслідували мене, а разом з ними любов Фредерика Шопена до Марії Водзинської...

„Марії було дев'ятнадцять років. В їхній родині була домішка італійської крові — через Орсеті, що прибули до Польщі з Мілану з Бона Сфорца, нареченою одного з останніх королів династії Ягелонів; ця домішка позначилася на Марії величезними чорними очима, жвавістю темпераменту, темним кольором волосся, пухкими вустами й „невимовною нігою усмішки“, мовляв один поет. Одні знаходили її некрасивою, інші — чарівною. Пояснюється це тим, що вражіння, яке справляло — це напівслав'янське, напівфлорентійське, личко, залежало цілком від її настрою. „Смаглява дочка Евтерпи“ — кликав її принц Наполеон, який любив слухати її гру на роялі, пихкаючи цигарою в будинку на площі Сент Антуан. Марія мала цілу низку невеликих талантів: грала на роялі, співала, компанувала, вишивала, малювала, не бажаючи чи не вміючи зупинитись на чому небудь одному. Але більш усього вона покоряла особливою принадиністю всієї своєї істоти, своїм жвавим, жагучим темпераментом. В чотирнадцять років вона вже викликала палку жагу. Вона охоче користувалась своїм впливом на чоловіків, щоб порушувати їх спокій своїм кокетуванням...

„Шопен приїздить до Дрездену. Зустрічається з Марією. Вона скорила його. Він любить її. Не дивлячись на те, що він уже двічі відвідував це місто, Дрезден здається йому зовсім незнайомим...

„Фредерик та Марія гуляють ранками, сповнені щасливою меланхолією.

„Вони йдуть на терасу Брюль помилуватись Ельбою, сідають в тіні каштанових дерев Гросгартена, проводять години в екстазі перед Мадонною Рафаеля в музеї Цвінгера.

... „На столі стояв букет троянд. Вона узяла одну з них і подала Шопену. На дзвіниці Фрауенкірхе пробило дванадцять ударів. Шопен стояв перед нею, ніби зкутий, блідий... Можливо, він думав про те, що яким би повним не здавалося майбутнє, все-таки кожне розтавання подібне до смерті... Він сів до роялю й зіграв вальса, виливши в мелодіях муки своєї самотності“...

Вона подарувала йому альбом для того, щоб він заносив до нього свої музичні думки. Він одержував листи від неї... Гі де Пурталес каже, що пишучи їх Марія ніби виконувала заданий урок.

„Цілий рік альбом пролежав нерозкритим. Шопен казав: „Я не міг би написати в ньому жодного рядка, навіть коли б просидів над ним сто років“. Тепер він міг писати, бо зрозумів, що

Романтичні зустрічі

Марія більше його не любить. Він написав на першій сторінці: *Lento con gran espressione* та вісім романсів на слова Вітвицького та Мицкевича...

„Невідомо чого не вистарчало цій молодій особі: розуму чи серця. До тогож це не має ніякого значіння. Справжнє кохання не є долею всякої молоденької дівчини. Так само щастя не призначене для виключних людей. „Може ми заслуговуємо на щось більше ніж щастя, говорив Ліст...

... „Шопен зібрав записочки Марії Водзинської, склав їх у конверт разом з дрезденською трояндою й написав на конверті польською мовою „*moja biéda*“. Після його смерті знайшли цей маленький пакуночок, перев'язаний стрічечкою“.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Оце й усе, що я можу вам розказати про їхнє кохання. Я навіть не знаю ім'я чоловіка, яким себе на все життя забезпечила Марія Водзинська. Та й яке мені діло до цього? Яке мені діло до Шопена, до його нещасного кохання? Запевняю вас, ніякого... Це просто літературний прийом. Мені треба було довести, що й я щось читав і щось знаю, що і в мене єсть високі почуття, бо хто ж цікавиться автором, в якого високих почуттів немає, який не може сипнути десятком цитат з непрочитаного твору?.. Так, товаришко, ніхто не цікавиться автором, який описує буденне життя, буденних людей і буденні людські справи. Людина шукає романтики, людину вабить романтика незнаного... І Хвильовий тому романтик, тому він любить Іспанію, „що вона далека, тому, що я (М. Хвильовий К. П.) фантаст, тому що я пізнав і кохаю город не так як інші тому що город — це Сервантес Сааведра Магуель де, тому що в битві при Лепанто, тому що в полон до Алжирських пиратів“...

Продовжую в тому ж дусі:

„...тому що на дворі йде дощ, тому що Періодсектор ДВУ не платить гонорару, тому що нудно, тому що сумно, тому що Харків стоїть на Лопані, а не на Дніпрі, тому що Дніпро тече в Чорне море, а не навпаки“... От чому Хвильовий і кожна людина романтик... Примус — це не романтика, бо примус річ відома і корисна, примусом користується безліч людей, і влаштування, конструкція примуса відомі кожному... Але Кветцалькоатль та Радіо — це романтика. Кветоалькоатль тому, що ви вперше чуєте це ім'я, а Радіо тому, що ви не можете збагнути таємниці електричних хвиль, і ні Кветцалькоатля ні електричних хвиль ніколи не побачите. Чомусь мені здається, що коли б товариш Хвильовий пожив в Іспанії, він не був би романтиком...

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Знов таки: для чого, думаєте, я заговорив про романтиків і про Хвильового? Тільки для того, щоб сказати: я не романтик. Я не несусь у невідоме, не рвуся у небо на стовісімнадцятий поверх хмародряпу поезії, мені досить місця на моїй землі, досить місця і досить поетичного матеріалу. Я з більшою охотою й з більшим задоволенням буду шукати його у читальні робітничого клубу, на харківському вокзалі, в ливарнім цеху машинобудівельного заводу, чи в родинному житті Тихона Амосовича Скорути та Марії Бондаренкової, ніж носитимусь думками в надхмарних високостях, куди при моєму хорому серці без ліфта не дістатися. О, ні, я не романтик, товаришко, і не фантаст, але те, що трапляється зі мною за останні дні, переходить межі реального...

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Коли, стомлений втечею, я наближався додому, спокій і тиша панували в моєму серці. Була місячна ніч, і будинки виделками радіо-антен намагалися підхопити місячний блин, а він глузливою посмішкою відповідав на їхню зухвалість. Десь хрипко брехали собаки й тому думалось про провінцію. В провінції вночі брешуть собаки, підвівши до місяця гострі морди, брешуть собаки так собі, з тоски, як Маланюк пише свої поезії... Ах, милий пане! Нащо витрачати час і папір, нащо псувати нерви собі й своїм однодумцям, коли ви сами признаєтесь, що

життя біжить необориме
Під гураганом лютих злив?

Дуже пізно, але все-таки ви констатуєте, що вже „хитається безсило“ і що блідости вашого, відкормленого на дефінівівських хлібах, лиця не криє шолом істеричної мужності. Ви й сами знаєте, що вам „випало загаснути забутим“, до чого ж тоді ваші істеричні послання? Кого ви кличете і куди? Безсиле месіянство... Вам немає шляхів! Взивайте до болю стискаючи кулаки, зі слізьми в пропитім по шинках голосі, до Христа і Мусоліні, бо ж в діяннях цього останнього ви бачите

апокаліпс тих пророків,
Що поведуть в останній штурм?

Вам нічого не допоможе... Може дістанете десь чергову субсидію, але колись і субсидії давати перестануть... Ех, ви, пророк!

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Я дуже здивувався помітивши вогонь в своєму вікні. Скільки мені було відомо, крім мене нікого в помешканні не мусило бути на той час... Я ж був на дворі, під вікном. Хто ж це хазяйнував у моїй кімнаті? Може злодії? Така думка, признатися, з'явилася в мене одразу ж, але потому, я лише всміхнувся: що їм брати в моїй кімнаті? Грошей у мене немає, одежі коштовної також, поет я ще не настільки визначний, щоб викрадати в мене рукописи. Але обережність ніколи не завадить. Я попрохав сусідів стояти під вікном, а сам тримтючи пішов одмикати двері... Дивна річ! Вони зовсім не були замкнені. Я вільно зайшов до кімнати й ніхто не сказав мені: руки вгору! — але те, що побачив я примусило мене затреміти.

За моїм трьохногим столом, під котрий замість четвертої ноги було підкладено „Амереканців“ Досвітнього, „Европу на вулкані“ Поліщука, „Недугу“ Плужника, повнезібрання творів — Слісаренка й інших з десятка два книжок, — за моїм столом сидів над розгорнутою книжкою мій примус... біля нього на підлозі стояла цеберка помий, і, вмочаючи в помий віхтя, він писав рецензію на мою книжку, бо книжка, що лежала перед ним, вийшла з-під мого пера.

— Що ти робиш, негіднику? — крикнув я відчуваючи, що мої кулаки готові одірватися від рук.

— Займаюся науковою працею, — спокійно відповів примус, — проваджу формальний розбір ваших творів... Я думаю, ви не в претенсії?

Він ще мав нахабство глузувати! Невже ж я не правий був, товаришко, викинувши його у вікно? На мою думку, я ще досить м'ягко розправився з нахабою.

Десь хрипко, як Євген Маланюк, брехали собаки, підвівши гострі морди до місяця... Думалося про життя й смерть, про моє до вас безмежне кохання й про провінцію... Я не спав цілу ніч, приймав бром та валеріянові краплі і, коли ранок прийшов на землю, він здивованими очима подивився на заплаканого поета, що сидів над столом стомлений боротьбою з примусом...

РОЗДІЛ ДВНАДЦЯТИЙ

Заснув я, коли гудки будили робітничий Харків і заклопотані трамваї починали бігати по непробуджених вулицях... Мені снилися радянські установи, бухгалтери з офіційними підборіддями, ордери-сти з пальцями, забрудненими в атраменті. Всі вони були до дивного

Л. Первوماйський

ввічливі, звертались до мене на „ви“ й навіть по „отчеству“... Який це прекрасний сон був! Я волів би вже зовсім не прокидатися, та дужий стукіт у двері пробудив мене. Коли стукають у двері — мене проймає жах. В цьому відношенні я зовсім не схожий на Іммануїла Канта, котрий завжди зі спокійним і радісним серцем міг крикнути: „Зайдіть“ — коли до нього стукали. Він був твердо переконаний, що за дверима не стоїть кредитор. Я ж завжди переконаний в зворотньому. Так вийшло і на цей раз. Після довгих вагань я одчинив двері, і перед моїми очима з'явилася гостроноса постать прачки.

— Здрастуйте,— як найчемніше привітався я й запропонував їй стільця.— Який чудовий день сьогодні, правда? Я почуваю себе сьогодні прекрасно, сеньйоре! А ви?

Вона подивилась на мене здивовано і грубим басом, що так не пасував до її мініатюрної постати, сказала:

— Киньте дурня валяти... Гроші на бочку!

— О, мадонно! — солодко всміхнувся я.— У вас такий приємний голос, а проте, я не розумію, як це така квола людина може злати дурня... Дурні ж бо завжди бувають великі на зріст і володіють мистецтвом боксу бездоганно. Як на приклад можу вказати, мадонно, на англійський парламент. Коли ж не вірите — можу послатися на Арістотеля, Праксителя, Макіявелі, Леонардо да-Вінчі, Анатолія Франка, Геродота, Муція Сцевслу, Папу Лева XIII, Мішле, Гесіода, й т. д.

Всі вони, в тій чи іншій формі, висловлювали цю ж саму думку...

Може вам мало цих авторитетів?

Мадонна мовчала, мов вирізьблена з мармуру.

— Чого ж ви мовчите, Галатейо?

— Гроші на бочку! — глухо вухнула вона, і я відчув у тоні її голоса погрозу.

— Про яку бочку ви говорите? Якщо про Діогенову, то я тут не при чому... Тут треба звертатися до міськради з писаною заявою. Так, мовляв, і так: лівий попутник — товариш Діоген, за відсутністю житлової площі живе в бочці... Просимо звернути увагу. Куди дивиться Радянська влада?

Ах, товаришко, я не можу описати вам того, що трапилося далі. Надто бо це вже неприємно і не естетично вийшло. Коротко, не описуючи деталей боротьби, перехожу до висновків: затуляючись ковдрою, я гнався по сходах за прачкою, вона ж войовниче вигукувала, розмахуючи моїми першими й останніми шевіотовими штанами, як прапором...

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Товаришко, напишіть листа з подякою Миколі Мотузці.

Проходючи повз моє вікно, він помітив мій сумний вигляд і запитав:

— Що з вами, друже? Чергова рецензія? В „Молодняку“ чи в „Пролетарській правді?“

Я пояснив йому.

— Ну, цьому горю легко зарадити...

І дійсно, за півгодини я вже гордо походжав перед вікнами прачки в нових штанах. Можу навіть признатися вам по секрету, одного разу прачка одвернулася й поки вона стояла до мене спиною я показав їй язика...

Обідав я в Будинку Літератури, там же грав у волейбола і лише над вечір пішов додому...

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Вулиці були по святковому прибрані прапорами й різнокольоровими ліхтариками. Натовп співав пісень. На майдані біля Окрик-конкому молодь танцювала під звуки вальсів, фокстротів та мазурок, що їх передавала радіо-станція Наркомосвіти УСРР на хвилі 477 метрів. В театри не пускали по контромаркам, вимагаючи купованих білетів. „Вечірнє Радіо“ не надрукувало статті Гельфанд-бейна про чергове число „Гарт“. Взагалі почувалося свято. В громадській книгозбірні за день прибавилось 6892 абонента. В книгозбірнях профспілкових клубів з'явилися в достатній кількості українські книжки. Попит на них становив 89%. Я не міг зрозуміти в чому справа, аж поки не побачив великого електричного плакату на майдані Рози. „Увага до літератури“ — кричав плакат безліччю лямпочок пофарбованих в різні кольори. Чудово! Як це хороше! Я не міг знайти слів у ту хвилину, щоб висловити своє захоплення. Хтось невідомий так знаменито агітував за літератури, навіть, без попереднього на те прохання літераторів. Небувале явище! „Що робиться, що робиться на безбожному світі!“ — як ще не кричать продавці газет на харківських вулицях.

Та радість моя, як і завжди, була швидко минуча.

Зачулися звуки оркестри. Вони ставали все чутнішими й чутнішими, наближаючись відкілься з Москалівки. Але ось і оркестра з'явилася виринувши з-за рогу, Зупинилися трамваї. Таксі сором'язливо понурили очі ліхтарів. Через майдан Рози проходила дивоглядна процесія. В такт машеруючи ступала по бруку добра тисяча

Л. Первомайський

примусів. Кожен з них войовниче шумував, намагався перешумувати своїх товаришів, а разом це створювало дику музику, найкакофонічнішу симфонію в світі. Навіть найкращий джаз-банд не зміг би з ними конкурувати. Спереду процесії на двох тонких жердинках колихався плакат:

БУЛО Б КОРИТО, А СВИНІ ЗНАЙДУТЬСЯ

прочитав я, і мені стало ясно, що процесія ця — демонстрація рецензентів.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Я знаю, що у вас добре серце, товаришко. Ви неодмінно запитасте мене: Невже ж усе, що я написав стосується до всіх без винятку рецензентів? Відповім вам, щоб удруге не губити дорогоцінного часу. Написане мною стосується не до всіх рецензентів. Ці новітні Содом і Гомора тим і відрізняються від стародревніх, що в них є поміж безліччю грішників, кілька праведників... Але Содом та Гомора мусять бути зруйнованими. Нам обридло вже лягати на прокрустове ложе журнальної критики, де кожний прокруст чи-то відрізає нам ноги, чи-то витягує їх з сугубів, дивлячись по тому, який в нього смак і яке в нього ліжко. Погодьтеся зі мною, товаришко, це не так уже й приємно. Але не будемо про це говорити. Не будемо говорити про літературу, критику та бібліографію, годі вже про рецензентів, асенізаторів про Малайюка та Полторацького... Північний бігун заліг в моєму серцеві й сотні мерзотних Нобіле намагаються розкрити його холодну таємницю. Їм не пощасть, як і їхньому хороброму патрону... Поговоримо краще про весну, про квіти, про житлоплощу для літераторів, про закордонні командировки, підвищені гонорари, про зелену провінцію, про радість життя, бо я ніколи не кінчу самогубством, в усякому разі, на злість усім Полторацьким, напишу ще кілька книжок і всі присвячу їх вам, товаришко! Отже — геть сум і зажуру. Давайте співати. Тра - ла - ла ... тра - ла - ла - ла ...

ЕПІЛОГ

Постать в просторому плащі, в м'якому капелюші, з - під якого вибивалися пасма довгого волосся, схопила мене за горло і люто прохрипіла :

— Мерзотнику! Як ти смієш так нахабно обкрадати мерців? Тобі мало було вкрати в мене загальну композицію, ти береш навіть окремі вислови? Що ти відповідатимеш мені? Хіба останнє „тра - ла - ла“ ти вихопив не з моєї „Книги Le Grand“?

Романтичні зустрічі

Мені одразу стало ясно, з ким маю я справу.

— Громадянині Гайне! — задихаючись крикнув я. — А Івану Сенченкові можна? Він цілу „Подорож до Чернограду“, на вірець вашої „Подорожі на Гард“, написав... Чом ви йому нічого не скажете? Ви, мабуть, не читали Вапліте? Можу вам дати, в мене є зайвий примірник...

Похмурий Гайнріх прийняв залізну руку з мого горла.

— І Сенченко теж? — прошепотів він. Боже мій, до чого я дожився... А ти, хлопче, що тебе привело на мою стежку?

— Я підняв зброю, що лежала іржавіючи на кальному шляху літератури... Ви мусите пробачити мені, громадянине Гайне!

Генріх мовчав гортаючись у просторий плащ.

— Чому ви мовчите? — насмілювався я продовжувати. — Я не думаю, щоб ви забували власні слова...

Він здригнувся.

— Які?

І я процитував йому ледве стримуючи хвилювання:

Не встати з мертвих мертвим

І тільки живі живуть...

Він подав мені руку й за хвилину зник непомітно, як і з'явився...

Я стояв сумний і розгублений. Було тихо довкола і здавалось, повітря бренило мелодією „невиплаканої сльози“... Ви певно теж відчували це, товаришко? „В цьому власне і полягає вся суть, власне кажучи, катастрофа“. Але про Генріха Гайне і про „невиплакану сльозу“ іншим разом.

10 вересня, 1928 р.

Харків

БІБЛІОГРАФІЯ

Наталя Забіла. „Сонячні релі“, лірика. „Книгоспілка“, 1928, стор. 32.

Друга книжка молодої поетеси дає нам змогу простежити той шлях, що його перейшла творчість Наталі Забіли за останній рік. Ми не мали б такої змоги, коли б намагались судити про еволюцію творчості Н. Забіли, вивчаючи її вірші, розкидані по різних періодичних виданнях, хоч майже всі поезії, що увійшли до даної збірки, вже друкувались по тих виданнях. По-перше, певне значіння, безперечно, має розподіл віршів у збірці — він злєкшує завдання рецензента; по-друге, деякі з наших видань досить безцеремонно поводяться з друкowanими по них творами, свавільно і часом без всякого логічного виправдання змінюючи оригінальний текст і випускаючи з нього окремі строфи. Так трапилось, між іншим, з „Баладою“ Н. Забіли, що її друквано в дніпропетровській „Зорі“ з купюрами, які зводять на нівець провідну ідею „Балади“.

Вже перша книжка Н. Забіли „Далекий край“ свідчила про те, що ми маємо до діла з поетесою не аби-якого хисту, поетесою, що опановує майстерно формою й вміє працювати над словом. Ті ж якості — добірний лексикон, упевнена форма, оригінальність образу — виявляє подвійно й ця друга книжка. У Забіли помічається схильність до витриманого метру. Але в цій другій книжці частіше, ніж у першій, трапляються спроби перейти до вер-лібру. Власне, вер-лібру, все-таки, в чистому вигляді, у Забіли ми й тут не знайдемо. Частіше це дольник з певним наближенням до вер-лібру. Поступ у ритміці Н. Забіли ми могли б занотувати в одній цікавій особливості. Саме, поетеса уникає примітивного і механічного кореспонду-

вання ритміки змістові. Наприклад, бажаючи відобразити релі, вона не йде шляхом найменшого опору й не дає у ритміці замкненого кола, а навпаки, мінняє ритм наприкінці строфи і досягає потрібного ефекту засобом заперечення, а не погодження:

Коли цвітуть черешні і жерделі
І тане день в заметі запашнім,
Гойдають весни сонячні релі,
Гойдають весни мої пісні.

Але трапляється, що такі зміни ритму свідчать не про оригінальність формального задуму, лише про звичайний (або радше випадковий) зрив метрики. Наприклад, у вірші „Серпень“, витриманому в хорейчному плані (з точними римами) в третій строфі випадає з плану третій рядок (з асонансом), де бракує одного складу.

Розлилося море синь-дорогою,
Невгамовне море молоде...
Ну, мовчи! Ну що мені до того,
Що за серпнем — вересень іде.

Що це трапилось саме випадково, свідчить те, що в передостанній строфі того ж вірша штучно продовжено третій рядок, саме для додержання метру:

Руки й плечі сонцем заціловані,
А вуста — ніхто про це не зна...
Й набіга на хвилі металевії
Шумовиння біла сивизн^а.

(До речі, про цю „білу сивизну“: цього образу Забіла вживає двічі й він ріже око — саме око, а не слух — бо хоч може бути сивизна жовтява, сіра, бруднаста, проте, ми звикли до того, що сивизна біла; отже, тут це справляє вражіння тавтології).

Бібліографія

Забіла вміє добирати нових і свіжих, незаялених слів. Зокрема, „зворожнілі“ („Нам не звести зворожнілих рук“ — ст. 22) — можна б зарахувати до шедеврів. Але гонити за свіжістю лексики часом призводить до небажаних для поетеси ефектів. Так, неприємно вражає у хорошому вірші „Будівниче“ претенсійне й немилозвучне слово „передрань“: читача може взяти спокуса зробити павзу перед літерою д. На стор. 7-й „невимовний“ вжито в сенсі невимовлений. Можна б навести й ще огріхи. На тій самій стор. 7-й не зовсім зрозуміло, чи „в сині“ вжито як місцевий відмінок множини прикметника, чи як місцевого однини речівника, чи, нарешті, як причиновий множини того ж речівника. Найбільше відповідає сенси, ніби, друге припускання, але на стор. 26 в такому ж сенсі вжито „синяву“, що є, звичайно, властивіша українській мові форма, ніж „синь“. Оскільки ми вже заговорили про синє, то не зайве буде зазначити, що цим кольором Забіла явно зловживає. Ми для курйозу підрахували, й виявилось що на вісімнадцять віршів збірки — синій колір фігурує 24 рази, та ще двічі голубий. Коли у вірші „Роки“ синій колір вжито у цілком конкретному, а не образному застосуванні („На товстому синьому папері“), то це вже якось не переконує читача. Буває, що Забіла, для додержання ритму, не точно акцентує слова:

да́хи (стор. 29 — 30), ко́гось (22); хоч треба визна́ти, що́ бува́є це́ не́ часто.

Мелодійність забілиних поезій досягає справжньої симфонії в таких, наприклад, віршах, як „Зимове“, „Листопад“, „Ліс осінній“, „Серпень“. Такі немилозвучні рядки, як „І тетерук взлетить і шумно збудить пам'ять“ (стор. 22) чи „Я іду й, як всіх, мене прогине“... (ст. 29) — винятки дуже рідкі. Часом ефекту досягається дотепно й роздумливо вжитою пунктуацією, що нагадує Василя Чумака — неоціненого ще й незрівняного майстра ліричної пунктуації. Приклади: у Забіли —

Сі́ре місто. Пра́ця. Буде́нь. Де́нь. (ст. 29);
у Чумака —

Піоне́ри. Пере́можці. Ка́зка. Близько.
Йде́

(хоч можливо, що в даному випадку це нав'язано П. Тичиною, бо вірша даного — „Харків“ — написано під свіжим вражінням Тичининою „Харкова“).

Н. Забіла воліє точну риму, як і метр. Рими в неї свіжі: „Жерделі — релі, клешні — черешні, риси — кіпарисах море — яснозоро“; проте, їй краще даються асонанси, odkриваючи широку дорогу до словотворчості: „Акварелі — келіх, тайну — синеграйне, проліски — моляться, обезкрилене — сильною, непомітною — по-літньому, новими — заціловані, крилатими — п'ятий мій, пориви — зморене (хоч поруч банальне зоряне), срібляногрудо — люди, мусянжевошкірі — узгір'ях“. Слабші й не такі свіжі асонанси: „Сніг — пісні, сум — несучи, хвилі — билась, осінь — волосі, в устах — вироста“; не цурається Забіла й дисонансів (навмисних): „Тумани — ланами“ то що. Поруч майстерних рим і асонансів можна натрапити на досить натягнене — борні — буруни, або ще гірше:

І заломилась моря чорна сила,
Затаїла лють зелена глиб,
Тільки довго, довго ще ходила
Й хвилювала море мертва зиб. (Ст. 6).

Тут просто вражає шаблановість рим, особливо на тлі загальної вишуканої вибагливості рим у книжці.

Ми певні, що декому здаватиметься за спірну нашу оцінку ідеологічних еволюцій Н. Забіли, та в нас вона сумнівів не викликає. Тут безперечно треба занотувати позитивний здвиг і звільнення (хоч і не повне) од низки негативних рис, що примушували часом критику відносити Забілу до промислової групи, на межі пролетарської літератури й лівого попутництва. В „Сонячних релях“, що правда, нема великих сюжетних речей на соціальні мотиви з революційним змістом, що їх ми знайшли б у „Далекому Краї“ („Лена“, „Колискова“). Зате Н. Забіла позбулася тієї винниченківщини й ахматовщини, того культу самиці, що досить таки гостро давали себе почувати в першій її книжці.

Бібліографія

Характерні для поетеси мотиви піонерства й здорової, стихійної боротьби людини з природою — культивуються і в „Сонячних релях“. Проникливе, навіть якесь, ми б сказали, космічне відчуття природи й злиття з нею бренть по таких віршах, як „Спіють черешні“, „Ми співали — вітер, я і хвилі“, „Листопад“, „З циклю „Далекий край“, і, особливо, „Зимове“. Не дурно в останньому поетеса покликається на Лонгфелло. Але в цій збірці Забіла вже не обмежується фізіологізмом і філософією стихійної боротьби. Вона пам'ятає, що

... Десь позаду — місто.

І я — дитя будинків кам'яних. (Стор. 18).

Низку яскравих картин цього міста, боротьби, праці й будівництва, що точиться в його мурах, дає Забіла у віршах „Роки“, „Ескіз“, „Будівниче“ й „Харків“. Забіла вже не шукає революційних тем у далекому минулому й по далеких краях. Вона помітила у місті, сучасному й близькому, робітника, що

... Вітер піт... схилився до машини...

Не здригне напружене плече... (Ст. 30).

Ці напружені плечі не здригаються навіть тоді, коли окремі будівничі гинуть в процесі роботи:

Подивились в смуткові даремнім

І до праці знов робітники, —

Щоб єднати цеглу, глину й цемент

І воління твердої руки.

Ми не наважилися б твердити, що цю еволюцію Н. Забіла вже перейшла до кінця, що вона вже зуміла остаточно подолати сумніви й злитися з воліннями твердої руки. Вона ще часом борсається й хоробливо реагує на рецидиви несталої настроєвості, колись їй властивої.

... Чи скінчився шлях мій?

Чи минуло літо? І невже зима?..

.....

І усюди смуток. І усюди осінь,

Тиша і самотність... (Стор. 15).

... І знову ночі зорять

На останню станцію мою.

Де спинюся... ляжу... відпочину? (13).

Такі настрої поетеси дають підстави вважати, що вона ще й досі у місті, в лавах його борців та будівників, що не здригнуться їхні плечі — почуває себе „як в вагові“ (ст. 13). Така певна (рецидивна) відчуженість спостерегача — подорожнього почувається навіть у такому вірші, як „Будівниче“. Але поруч того Н. Забіла дає нам право бути певними, що ті хоробливі настрої — хвилині й що вона зуміє їх подолати. Не дурно ж сама вона каже:

Так — я... Хотіти. Працювати й жить —

Як твій дарунок я в собі ховаю

Й не перейду загубної межі. (Стор. 23).

Резюмуємо. Друга книжка лірики Н. Забіли свідчить про не аби-який поступ, — формальний, тематичний і ідеологічний — молодій поетеси. Поруч того дає ще себе почувати певна несталість, окремі формальні зриви й оглядання назад, хвилині сумнівів й хороблива настроєвість.

Але той факт, що Забіла все частіше вдається до тематики робітничих буднів і захопленої, радісної творчості „країни, де зливно б'ється серце На всі світи вогнем живущих хвиль“ (ст. 23), те, нарешті, що ці її революційні вірші — найкращі й з формального боку (значить, найкраще відчуті од автора), все це дає нам підстави сподіватись, що Забіла і справді вже „не перейде загубної межі“ й буде далі твердо еволюціонізувати до повного злиття з масами тих, що здійснюють стрункий будинок „В золотих сплетіннях рештувань“. Все це дає нам право вірити, що правдиве кредо Н. Забіли — в словах кінцевого вірша:

Я йду, щоб в сонячні рештовання

Забити й свій маленький двяк,

Щоб праця й творчість — паралелями,

Щоб будівничі, творчі дні

Гойдали сонячними релями

Мої закохані пісні. (Стор. 31).

В. Роленко

Бібліографія

Оскар Маурус, Фонтана — Острів Елефантина, соціальний роман з Німецької переклала Л. Піонтек. ДВУ. 1928, стор. 102, ціна 90 коп.

Останній рік наші українські письменники й поети взялися до перекладів чужоземних авторів. Уже з'явилися на ринку „Антологія американської поезії“ — І. Кулика, „Жебраки життя“ — Дж. Тюллі, з'являться „Антологія вірменської поезії“ — Тичини, „Антологія французької поезії“ — Терещенка то що.

Оскар Маурус, Фонтана, що його твір переклала т. Піонтек, письменник широким масам читачів невідомий. Напевне, це перший його твір що перекладено на українську мову.

Очевидно Фонтана має великий нахил до екзотики, бо „Острів Елефантина“ — цілком екзотичний роман, присвячений тематиці Сходу.

Барвисто-обрамлений сюжет розгортається на тлі Єгипетського життя, на Нільському Острові Елефантина поблизу Асуана. Вишуканою мовою автор малює своїх героїв, що живуть в готелі серед тропічної природи недалеко славетних пірамід. По другий бік жовтою смугою тягнеться пустеля, лякаючи їх одним своїм виглядом.

Автор надто уявив свій роман героями, бо читач аж до самої 75 сторінки (в романі всього — 102 сторінки) ніяк не розуміє, що це за люди, що їх зв'язує, і що з ними станеться.

Тільки на 76-ій сторінці, власне, починається інтрига, якою й закінчується роман. Лише ця інтрига і врятовує назву „соціальний роман“.

А доти на протязі 75 сторінок Оскар Маурус Фонтана водить читача по всіх закопелках готелю і, не спинаючись на жодному герою чи на жодній маленькій інтризі, доводить його до повстання й нападу нубійських слуг і тубільців на готель. За цей час перед вами проходять і Макс Гольт — лейтенант і Аріна, і пани свободи, й Торвальдсен й т. д. Герої майоріють перед читачем, як далекі примари, нічим не визначаючись, не діючи, а не-

мов коливаючись в далені в задушливій атмосфері сусідки-пустелі. Перед вами — немов дрібна мозаїка, серед якої око спершу пасує, не в змозі розібрати основного орнаменту в малюнку.

Перед вами кохання всіх гатунків, перед вами смерть банкіра Беренштайн в новорічну ніч, коли весь готель збирається в одну залю для зустрічі свята. Автор, немов між іншим, показує, як жорстоко ставиться власник готелю до нубійських слуг. А обурені нубійці, у наслідок цього, вночі заволодівають будинком і запалюють його.

Коли ви почнете шукати картинок колоніального пригнічення, ви розчаруетесь. Крім готельних сутичок, ви нічого не надібаєте, а зустріч композитора Гоїтаса з похоронною процесією тубільців і невдала спроба сфотографувати її — каже мало, хоч і подано її майстерно.

„Острів Елефантина“ не має такого значіння, як відомий колоніальний роман Клод Фаррера „Квіти цивілізації“, що позначається жорстоким навіть цинічним показом дійсності. Фонтана поставив собі вужче завдання. Він вивів низку до краю зіпсованих європейською буржуазною цивілізацією типів, нездатних до незалежного і соціально-корисного життя, рокованих на паразитарне животіння. Автор не лише засуджує їх засобами художнього виображення, випинання їхньої нікчемності; він змушує всіх цих героїв буржуазного світу загинути од повстання чорних тубільців. В цьому — credo авторове. Гине навіть графиня-нубійка за те, що приєдналась до білої аристократії й зрадила своїх чорних братів.

Ще про художню маніру Фонтани. Нам пригадується, що в Європі зараз поширений жанр романів і новел, де застосовується теорія відносності Айнштейна. Цей жанр характерний тим, що він не рахується ні з часом, ні з даними нашого матеріального життя і переносить раптово героя з Європи в Палестину, з XX сторіччя в IV то-що. Автори цього жанру, навіть трактуючи цілком реальні проблеми, ухиляються до фантастичності.

Бібліографія

Очевидно, цей жанр вплинув на Оскара Фонтана бо в багатьох місцях дія несподівано переноситься до іншого місця і в розмову двох осіб раптом вплітається мова третьої.

Це сприяє утворенню враження про мозаїчність твору. У нас на Україні ще ніхто не користувався такого стилю і можливо він може розквітнути й на українському ґрунті.

Роман „Острів Елефантина“ поки-що є „Унікум“ так би мовити. Спроба поєднати екзотику з соціальним тлом удалася лише частково.

Мова перекладача т. Піонтек — досить добірна. Це цінно особливо тим, що експресіоністична мова оригіналу ставить чимало труднощів для українського перекладача. Проте Л. Піонтек пощастило передати в перекладі найтонші мовні нюанси Фонтани й зберегти загальний колорит твору цього оригінального німецького письменника.

Книга знайде свого споживача.

В. Пілот

В. Підмогильний. Місто. Роман. В-во „Книгоспілка“. Стор. 256 іл 16^о, ціна 2 крб. 20 коп.

Починається роман епіграфами з Талмуду і з Анатолія Франса. А. Франс підтверджує ту думку, що людина, маючи тіло, не може бути вільна, а Талмуд доводить, що людина взагалі подібна трьома прикметами на тварину і трьома ж на янгола.

А розповідається в романі про учнівські роки письменника Степана Радченка (є ще справжній письменник Радченко, треба гадати, ненавмисне збіговисько...).

В Радченковому житті талмудична цифра 3 відіграє певну роль: за потрібного поділу принципом перебігає художнє його життя в романі. Три періоди визначив йому автор: студентське бідкування, лекторство і посада секретаря в грубому київському місячнику (в єдиному київському літмісячнику „Життя й революція“ секретарює, здається, Б. Антоненко-Давидович, і його з героєм „Міста“, очевидно, плутати теж не треба). Три героїні при-

крашують по черзі дозвілля героєві: Надійка, Тамара Васильовна і Зоська... Трьома прикметами є подібний герой Степан Радченко до справжньої сучасної людини і трьома прикметами подібний він „на янгола“, сірич є авторовою тенденційною вигадкою.

Цікаво і зчаста дотепно подає В. Підмогильний побут у різних розтинах київського міщанського та інтелігентського оточення, але почувається попри всім тим брак художнього віддалення, немає патосу зверхності автора над його типажем, надмірна близькість спричиняється до порушення правильної перспективи в романі. Гонитва за тематичною злободенністю, взагалі В. Підмогильному невласлива, призвела до дрібних, але доволі таки курйозних збіговиськ, що з них двоє ми навели. Основне порушення перспективи і сполучену з ним тенденційність критика відзначила¹⁾ для першої частини роману (їх, чомусь, дві, а не три...), де від автора поплутано та антиреволюційно перекручено соціальні взаємовідносини поміж містом та селом. В першій частині В. Підмогильний віддав чималу увагу соціального порядку художнім питанням, у другій він ніби мав намір виправити помилочену перспективу, але задля цього вжив свого старого і випробуваного ярмису (= спосіб), примусивши терплячого героя заглибитися в суб'єктивізм та егоцентризм.

Для В. Підмогильного дуже характерна така маніра віддавати самозаглиблення на динамічному, але пасивно відбитому, соціальному тлі, при чому розбіжність поміж тлом та до нього контрастною постаттю викликає особисту катастрофу. В романі „Місто“ цю маніру письменник ускладнив, доволі механічно приєднавши соціальні мотиви до основних, знов-таки і в „Місті“, психологічних завдань. Таким чином, традиційна і непотрібна катастрофа (наша стаття, присвячена дотеперешній В. Підмогильного творчості зветься „Трагедія

¹⁾ Див. статтю т. Мотузки в № 6 ж. „Критика“, „Село і Місто в творчості В. Підмогильного“.

Бібліографія

непотрібної трагічності") відбувається, — лише не з головним героєм, а з трьома героїнями по черзі. І на наш особистий погляд, художня вага роману тяжить саме на цих постатях, а з такого погляду і самого С. Радченка треба брати за основний аксесуар не дії, а того ж таки динамічного та пасивно відбитого соціального тла, де гинуть контрастні й непристосовані до нього, в собі заглиблені минулого часу люди.

Жіночі постаті В. Підмогильний подає довершено - художньо. Зоська, Тамара Васильовна і Надійка являють собою рівночасно і яскраво-живі постаті, і виразні типи, хоча б і невеликого соціального дияпазону. Що до їх змалювання безперечним і відомим є вплив французької школи акварельно-реалістичного письма. В. Підмогильний не цурається, характеризуючи, просто занотовувати відповідні риси, хоча з такого спрощеного способу користується найбільше при другорядних постатях на другому і на третьому плані панорами „Міста“. Так - от подано Ганнусину постать.

Це було тихе дівча, вигнане з села злиднями багатосемейної родини, вигнане назавсідги, без надії вернутись під обсмикану батьківську стріху. Вона була щира й беззахисна, трохи романтична й терпляча до лиха, як і всі вбогі дівчата, що не почувають у собі ні справжнього пориву, ні твердої сили. (36 ст.).

В. Підмогильний уміє зворушити читача долею своїх героїв, що не почувають у собі ні справжнього пориву, ні твердої сили, а вони у нього всі такі, не виключаючи й самого Степана Радченка (в одній з його двох „іпостасів“, — двоїсте почленування роману обґрунтовує, здогадуємось, цитата уже не з Талмуду, а з Біблії, на жаль тут не наведена).

Письменник зачепив у романі два основні соціальні мотиви, при чім вони в нього один одному стоять на художній перешкоді. Перший мотив є досить відомий і доволі розроблений в сучасній літе-

ратурі. Виходячи поза рямці роману, він прибирає назву пролетаризації селянства, тих сільських резервів, що їх село не в силі економічно утримувати і надсилає до міста, як цю ж Ганнусю. Другий мотив, панівний у другій роману частині, можна схарактеризувати розкладом дрібної міської буржуазії, міщанства та причетної інтелігенції: Тамара Васильовна і Зося тому гарними зразками. Соціальна нестатість рідного їм оточення пояснює і їх непевну психічну рівновагу, яку так легко порушує своїм доволі стриманим донжуанством С. Радченко. Над ними тяжить фатум від революції підірваного Критого Ринку („вирішив таки навідати Надійку, що спинилась у подруг недалеко Критого Ринку“ І. с.), що його вони не в силі подолати.

Героїнь своїх, які гинуть безславно, але безскажно, В. Підмогильний малює з певним до них співчуттям, примушуючи до певної симпатії і читача. Гинуть вони через соціальну безперспективність, якою офіри авторових експериментів у пошукові художньої перспективи для соціальної тематики, а її В. Підмогильний хоче опанувати за всяку ціну. Протиставлено таким рокованим постатям інші з буржуазним, а не дрібнобуржуазним соціальним забарвленням. Примір, та ж змістовна 36-а сторінка постачає нам Нюсю (продовжуючи вищу цитату безпосередньо):

Її компаньйонка, молода куркулівна, кінчила, згідно з своїми планами, курси машинопису й уже півроку шукала собі посади без наслідків і відповідної партії з певними досягненнями. Одягалась вона з претенсією, пивши чай, делікатно відчепірювала мизинця й звалася Нюся, тоб - то так само Ганна, тільки у вищій ступні.

Акомпонуючи Нюсі, —

Ганнусин зальотник належав до тих селюків, що з'являються в місті мандрівним метеором, одвідують театри, дістаючи скрізь контромарки в порядку спілки міста з селом, ходять на всі, як

Бібліографія

єсть, диспути й вечірки, улаштовують там нестримні оплески, на вулиці чіпляються до дівчат, з усього глузують, усе лають, через рік вертають на село, беруться до господарства й дичавіють за один місяць. З них виходять родинні деспоти й політичні консерватори. (37 ст.).

Так само шаржовано і з неприхованою антипатією подано „великого критика“, хоч, може, і не за те, що він є критик буржуазний. Шаржовано, але не без поблажливості ба навіть з явними симпатіями до нього авторовими показано поета-занепадника Вигорського. Його філософія:

— Всі ми дрібнобуржуазні, бо мусимо померти. Дайте. Дайте вічного життя, і ми станемо нові, величні, повноцінні. А поки смертні, ми смішні й нікчемні.

Тип, утілений в особі Вигорського, є просто - таки зброєю критики проти певних поетичних ухилів, та й проти філософії самого автора.

Відавши велику увагу літературному побуту, В. Підмогильний не уник того, щоб від автора (а від автора взагалі в другій частині забагато сказано) висловити власні погляди на літсправу:

Справа торкалась літературного життя, цього невпинного кишіння, що в умовах існування ворожих організацій поволі накупчує вибуховий матеріал у щоденних суперечках та сварках, і раз-два на рік доходить до справжніх літературних завірюх, коли боротьба стає одверта і масова, боротьба за привілеї, за вплив, за першу чергу до друкарського варстату й контори видавництва.

Це, так би мовити, самокритика. Далі йде позитивна ідеологія:

Бо є внутрішнє літературне змагання, творчі перегони, що дають цінності письменству... творчість сама з себе є річ, беззвучна й посидюща. (185 ст.).

Ідеологія „посидючої речі“ вкладається у В. Підмогильного, таким - от робом, до патріархальної формули: „тиш да гладь, да в семействе божья благодать“. Сум за цією втраченою благодаттю становить цілого твору домінанту, музичний, жалібно-елегічний його тон. Автор показує розкладене становище проміжних соціальних верстов, що з їх точки погляду він дивиться в романі „Місто“ на світ. Автор, може, і не ставить собі завдання показати пролетарське місто, але, йдучи за класичним принципом художньої правди (а він — скептик — її ж визнає і згадує в ремарках), повинен був би виявити, хоча б той незаперечний факт, що в кожному нашому місті так чи не так, а відбувається здорове радянське будівництво, втягаючи в свою сферу і проміжні елементи. Маєте:

Місто чудне. Зокода воно рухливе й швидке, життя в ньому, здається, б'є джерелом і блискавкою, шугає (ніби зовсім, як до революції. М. Д.), а все-редині (!), по мхурих кабінетах установ, воно тягнеться старим возом, обплутане тисячами правил та розпорядків. (34 стор.).

Звичайно, тягнеться подекуди, про це до нашого автора ще Ленін писав і зараз пишуть, і вживають заходів не лише на папері, але що тягнеться та й через що тягнеться, — це теж можна було і легко було б показати художньо! Не дуже личить сучасному письменникові світ споглядати з височини просвітянської дзвіниці, ідеалізуючи, якщо не обивателя, так його поетичну жінку.

Художня В. Підмогильного ідеологія до такої стилізованої від Франсового учня просвітянщини й зводиться. Справа, очевидно, тут не лише в ідеологічному убозстві, що його так дотепно викриває В. Підмогильний у своїх героїв, а сам теж подолати чи навіть усвідомити до краю не може (теж „фатум Критого Ринку“!). Воно тягне за собою й різні художні перекручення. З них найпомітнішим явищем видається несподівана еволюція селянського хлопця, протягом єдиного року (!) з

Бібліографія

енергійного сільського активіста, політично свідомого і більш-менш самотужки освіченого, впертого робітника — на викинутого в українському масштабі письменника право-попутницького гатунку і на обивателя, що не відчуває в собі ні справжнього пориву, ні твердої сили, лише раптові вибухи містично-богем'єрського надхнення.¹ Він несподівано гвалтує (в пориві злісного надхнення чи що) кохану дівчину, кидає свій ВИШ за-для якихось непевних перспектив (містичне надхнення, очевидно), кидає жінок, вертаючись потім до них, і чинить такі маломотивовані вчинки, протягом цілої панорами „Міста“, бо він, бачите, такий:

Маючи непереможний нахил аналізувати свої думки й поведінку, він по-приятельськи сварив сам себе за вчорашній гнів та невизначні марева. (35 ст.).

Взявши об'єктивний соціальний тип, В. Підмогильний суб'єктизував його до того, що в кінці С. Радченка стає авторовим alter ego і від авторового ім'я промовляє:

Ніколи не відчував він ще такої м'якості самопочуття. Земля, здавалось, пливла йому під ногами оксамитовим килимом, і дахи будинків вітали його, як велетенські капелюхи. А в голові, в прекрасній вільній голові низками, лавами, роями в щасливому захопленні минули всеосаянні думки.

Такими мажорами рядками (оптимістичне надхнення) скінчено роман, де головним героєм є подібно забарвлений манекен, що тільки іноді моторошно нагадує справжнього селянського хлопця.

Ми вже визначили роман, як своєрідну панораму. Побудовано „Місто“ не за сюжетним принципом, а так, як будують ліричні твори, додержуючи лише ритмічну суцільність. Частини твору одна одну врівноважують без підкресленого між ними зв'язку. Постаті в „Місті“ існують індивідуалістично, без якого-будь соціального взаємодіяння, сполучає їх у певну цілість уявлюваний Радченка та ліро-філософічні авторові настрої. Тоб-то, і на композиції

відбивається, мимоволі, авторів світогляд.

Хорошу та зчаста сухувату і подекуди штучну В. Підмогильного мову вже відзначалось...

М. Доленго

Леонід Первомайський. Плями на сонці — повісті та оповідання. ДВУ. 1928 року, стор. 292, ціна 1 крб. 20 коп.

Леонід Первомайський уже відомий в нашій поштовтневій українській літературі — спочатку, як новеліст, а згодом, як поет. Лише останніми часами він виступив з низкою більших творів — повістями, що свідчать про художнє вдосконалення письменника; глибокий психолізм та чітке художнє вмотивування позначають ці повісті.

Рецензована книжка є найвиразніша з творчості Л. Первомайського, вона містить останні твори авторові й подає нам справжнє обличчя письменника, що характерний своїм схематизмом та сконденсованістю розгортання сюжету. Треба, проте, зазначити, що попри ці риси, характерні для загального напрямку творчості Л. Первомайського, ми можемо зустрінути по його творах уступи й сторінки, що вражають ростягненістю, зайвою деталізацією, сухістю викладу подій. Це свідчить, що Первомайський, знайшовши свій стиль і маніру письма, не вповні ще їх опанував.

Книжка містить велику повість „Плями на сонці“ та вісім оповідань. Майже всі вони друковані по різних журналах та газетах. Лише менша частина з них („Григор“, „В дев'ятнадцятий рік“, „Парасолька Пінхуса-Моті“) переносять читача в добу громадянських війн та окупацій, а решта (більша) — майстерно змальовує сучасний побут і настрої серед різних верств населення нашого союзу.

Повість „Плями на сонці“, що займає більше половини книжки, оригінальна своїм задумом та трактуванням сюжету. Щоправда останніми часами в нашій літературі дуже часто подибуємо так звані „Суто побутові“ твори, що своєю фабулою іноді дуже і дуже схожі один до одного (бо

Бібліографія

побут в багатьох своїх деталях повторюється), але такий твір, як повість Л. Первомайського „Плями на сонді“ — не є щось копійоване, повторювальне, це цілком оригінальний твір, інтересний для читача так художнім оформленням, як і своїм змістом.

На побутовому тлі щоденної роботи друкарні, автор подає нам різні настрої та взаємовідносини між окремими групами робітників. Домінуючу роль відіграє так в процесі роботи, як і в побуті — комсомол. Це молода животворча сила, що струмком б'є на поверхню, і своїм ентузіазмом заражає уже літніх робітників.

Доба НЕП'у, ускладнення економічних умов іноді руйнуюче впливають на ще не цілком усталений, не загартований світогляд комсомольців. Міщанське оточення, що так властиве невеличким містечкам, отворює атмосферу товариських стосунків і веде до загибелі слабших, що не можуть міцно протистояти йому.

Ожж в особі Нечипоренка — комсомольця, робітника друкарні ми маємо якраз людину, що заражена отими міщанськими забобонами, неестетичністю вчинків, пияцтвом. Він розкладово впливає на своїх товаришів; нічим не виправдані прогули, відмовлення від громадської роботи, зрештою товаришування з найміщанськими елементами — все це призвело до того, що комсомол примушений був виключити його із своїх лав.

І тоді аж зрозумів Нечипоренко, що він нічого вже не вартий для суспільства, він людина, яку вороже оточення примусило схити й викривити свій життєвий шлях.

Безнадійно блукав Нечипоренко (після постанови комсомолу про виключення) по лісу, шукаючи собі порятунку.

„... Пригадувалися повні тривоги ночі, сполохані пострілами ранки, коли стримголом через паркани чужими городами доводилось мчати до ЧОН'у, і такими барвистими, повними змісту здавалися ті бойові дні, що порівняно з ними сучасність виходила сірою, безбарвною, невиразною. Знову думалося про бездіяльність існування. З комсомолом покінчено, він позапар-

тійна тля, і головна течія сучасного життя проходить повз нього. Тепер він — щепка, викинута швидкою течією на берег. Прийшла геніальна думка. Щепки хтось збирає, хтось підбере його, щепку, викинуту на береги НЕП'у, хтось утилізує його... Він не хоче цього, і тому... ясно! Так і мусить бути. В цьому сила. В цьому він буде переможцем. „Смертю смерть поправ“. А не безсилля? Не втеча? Не безсилля! Не втеча! Треба вміти без жаху дивитися в очі смерті... Увійшов у ліс, і сосни простягали до нього лапатаї обійми“...

Ці „лапатаї обійми сосен“, пророчливі слова, що тільки „смертю смерть поправ“ призвели його до думки, а далі й дії — вкоротити собі життя. Але щасливий випадок врятовує його саме тоді, коли вже він „корчився на ремінному паску, трагікомічно дьоргав ногами, обличчя йому починало синіти“.

Дуже цікава й оригінально друга дієва особа в повісті — коректор Усик. Людина літня, навіть більше того — уже підстаркувата, що сумлінно ставиться до своєї роботи й обов'язків, ця людина хоче приєднати себе, органічно злити з тим велетенським відбудовчим процесом, що запроваджується в життя по всьому Радсоюзу. Його не розуміють, його навіть старого атеїста й людину, що вживає всіх заходів аби виправити схиблення Нечипоренка, той же самий Нечипоренко звизав контр-революціонером. Це тяжка образа для Усика, він не може стерпіти, він хоче усі свої думки й почуття вилити перед кимось, він бажає знайти таку людину, що його б зрозуміла. І ось знайшов її в особі Белкіна (також робітник друкарні). Вилив він перед ним усі свої почуття... „Знаєте, я жалкую, що я не молодий, що моя молодість уже пройшла...“

Тепла товариська бесіда відродила Усика він знову почув що і його, вже, старенького, розуміють, і потім ще довго думав Усик, що „варто ціле життя прожити в злиднях, тривозі, знущанні, щоб одним днем, на одну хвилину відчувти теплий тиск приятельської руки...“

Бібліографія

Решта дієвих осіб повісті — другорядні, вони лише доповнюють головних персонажів, умотивовують події.

Автор змистецька уміє передати низку епізодів, що мають місце у повісті: свято комсомолу, Нечипоренко на вечірці у профшколі тощо. Але попри всі художні й динамічному розвитку сюжету, маємо і низку негативних моментів. Місцями розтягнутість викладу, затримування уваги на другорядних епізодах, ухили від основної теми (блукання Усика по місту, характеристика сторожа друкарні тощо) — все це шкодить суцільності фабули, розпорошує увагу читача на окремих композиційних моментах.

Цікаві побутові картини подає Л. Первомайський в своїх оповіданнях „В палітурні“, „На Холодній горі“, „Хвороба після одужання“, „Лубенська іділія“ та новел „Скептик“.

Варті окремої аналізу твори, що відбивають добу громадянських війн, коли „вогонь і буря вирували по степах та по шляхах розтерзаного краю, і не було притулку, захисту серцям тихим і щирим“. Таких оповідань у збірці троє „Парасолька Пінхуса - Моті“, „Григор“ та „В дев'ятнадцятий рік“.

Усі троє оповідань занадто схематичні лише нотують події без глибоких переживань дієвих осіб.

Пінхус - Мотя — „божа овечка“, що тепер за часів революційних заколотів став бунтарем, страшенний оптиміст, він бачить життя крізь призму своїх думок і чекає того слушного часу, коли багатії прийдуть до його за роботою, а поки що він тесля і виконує свої обов'язки сумлінно. Потрапивши до рук „шкурівців“, трагічно гине, не випускаючи з рук своєї незмінної супутниці парасольки.

Щось подібне маємо і у фрагменті „В дев'ятнадцятий рік“. Трохи одмінний своїми композиційними моментами уривок з оповідання „Григор“.

Григор мусить померти. Він хорий на тяжку хворобу, що підточує й виснажує що-дня його організм. Він один з тих, що життя своє віддавали суспільству; у

нього почуття колективізму вище над усе. Наступ Махна на місто викликає величезний ентузіазм у комунарів. Григор схоплюється хорий з ліжка і кидається у саме гущавіння бойовиска. Коли вмирати, так вмирати як слід. Напад було одбито. „Перемога нам варта була чотирьох забитих, та дванадцяти пораниених... Серед забитих був Григор... Він зробив своє діло й свідомо став на страту. Не хотів животіти, псувати життя інших і мучитись самому...“

Ці оповідання дуже подібні, як своїм сюжетом, так і композицією одне до одного. Разом вони творять цикл, що оспівує добу 1919—21 рр.

До значніших хиб творчості Л. Первомайського треба зарахувати несталість його синтакси строкатість словника. Малюючи побут нашої провінції, автор часом подає свіжі слова й оригінальні звороти; але, спинаючи на собі увагу читача, вони не позбавляють його (читача, та й нас) почуття досади на русизми й невластиві українській мові звороти. Досить згадати хоч би з наведених вище цитат „щепки“ та „дьоргав ногами“.

Загалом же нова книжка Л. Первомайського справляє відрадне враження і наочно переконує в тому, що письменник дедалі росте і вдосконалюється.

В повісті „Плями на сонці“, зокрема ми бачимо низку досягнень рівняючи до ранніх творів Л. Первомайського. Ускладняється сюжет, поглиблюється психологічна аналіза переживань і вчинків героїв, повніше відображається побут і уділено більше уваги пейзажеві. Отже, перехід до ширших полотен позначився на творчості Л. Первомайського позитивно, і це дає нам право твердити, що в особі Л. Первомайського українська пролетарська література набуває нового і цінного повістяра.

Микола Самусь

Англіїці про радянських письменників

Містимо переклад двох нотаток - рецензій з літературного додатку до газети „Times“ за 19 липня та 2 серпня ц. р.

Бібліографія

Вони досить характерні для цього буржуазного мастадонта — лондонського „Таймса“, що останнім часом все частіше звертає свою „ласкаву“ увагу на радянську літературу (надто ж у літературному додаткові). Нещодавно там вміщено навіть передову „Марксієвська критика“ (№ 1, 369 26 квітня ц. р.), в якій редакція „Times“у“, „блистаючи“ своєю „ерудицією“ в питаннях радянської літератури й „більшовицької політики“, намагалася скомпрометувати марксистську критичну методу й довести, що компартія та радянська влада „відмовились од марксизму“ в своїй мистецькій політиці. Тепер маємо дві прихильні рецензії на радянських письменників — попутників І. Бабеля та В. Іванова.

Чому саме „Times“ обрав цих двох? По-перше, тут були, безперечно, комерційні міркування. Англійський масовий читач не дуже захоплюється невідрадною дійсністю імперіалістичної Англії; він накидається на екзотику й фантастику. Свої — А. Конан-Дойл, Р. Кіплінг та армія їхніх дрібних наслідувачів — набридли. В колоніальну екзотику мало вірять; бо сучасна Індія, Китай, Південна Африка — зовсім недвозначно і реально розвивають „екзотичні“ міти. Отже, залишається шукати екзотики „чужої“, перекладної. Про Гоголя англійці дещо чували. А тут, бачите, новий співець і „тлумач козацького життя“ — Бабель. І наївний англійський читач, прочитавши рецензію, сподіватиметься од „Конармії“ — нових тарасів бульб і пузатих пацюків з галушками, що сами скачуть до рота (подумайте, як це екзотично звучить — „Sto tchortiv tvomu bat'kovi v zuby!“).

Друга причина теж досить ясна. Радянське мистецтво, зокрема література народів СРСР, надто популярні в цілому світі, щоб їх міг замовчувати такий поінформований та „солідний“ орган, як „Times“.

Але як же наважитись популяризувати оцю страшну „комуністичну пропаганду“? „Times“ знайшов дотепного виходу з такого делікатного стану. Він намагається довести, що „Конармія“ — це про гоголев-

ських запорожців, а В. Іванов хоч і комуніст (от більшовицькі звірства! таки затягли порядного, мирного письменника до своєї партії!) — але читач, мовляв, про це й не доглубається. Отже, воно не небезпечне: який вже там комунізм, коли він пише про ковтання шпиг, катеринку, трюки й т. ін.

Подаємо, одначе, самі рецензії.

І. Бабель. Конармія (И. Бабель. Конармия) ГИЗ. Москва.

І. Бабеля, одного з молодих радянських письменників, було порівняно з Гоголем та Сінджем (Synge). З того часу, як Гоголь написав свого „Тараса Бульбу“, не було кращого тлумача козацького життя, і не було іншого письменника, крім Сінджа (Synge), хто не давав би розмовам такої поетичної форми та сили, що вони за всією своєю вишуканістю не втрачають своєї життєвості. Слово „епос“ без усякого прибільшення можна додати до його твору, дарма що він складається з окремих уривків, не більш, як п'ять-шість сторінок кожний, де автор описує один-два епізоди. Але внутрішня єдність і суцільність та закінченість оповідання, що властиві для прозової поеми, звязують ці епізоди до купи.

І. Бабель пише тільки про те, що бачив. Але він бачив не як журналіст, а як мистець. У нього нема чого зайвого, не потрібного. Проте, не треба читачеві дивуватися, що працездатність, продуктованість невелика, і що його майбутнє проблематичне. Річ у тому, що він заперечує свій матеріал із криниці власного досвіду, але для цього ж йому потрібно мати того досвіду. Залишається чекати, що він робитиме, коли виснажить усе, що він зібрав у Гето та підчас своєї служби в Червоній армії. Навіть захоплені радянські критики висловлюють острах з цього приводу. Не треба, проте, сумніватися, що саме цей твір про Червону армію є його шедевр. І. Бабель чекає на свого англійського перекладача.

Нотатка перекладача: Ця книжка вже з'явилася у Франції під назвою „Червона

Бібліографія

Кавалерія" („Cavalerie Rouge") в перекладі Моріса Паріжаніна (Maurice Pariganne).

Всев. Іванов. Подих пустелі (Всев. Иванов. Дыхание пустыни). Ленінград. Прибой".

За його власними словами, письменник провів життя повне всяких пригод, що надовольнило б матеріалом десять інших письменників. 14 років почав він бурлакувати. Був він ступнево і за друга, і за матроса, і за клоуна, і за факіра. Був він і „Дервішем Бен-Алі-Беєм", ковтав шпаги, встромляв у себе шпильки, стрибав по ножах та смолоскипах, витворював усякі різноманітні штуки та трюки; був за кумедіянта, грав на катеринці й навіть був за борця.

Певна річ, що найкращим оповіданням цього збірника є „Останній виступ фа-

кіра Бен-Алі-Бея", що ним він закінчив свої виступи. Проте ж, варте уваги те, що Іванов не намагається бути щирим до читача. Його маніра писати цілком об'єктивна, і більш того, він, комуніст, не завжди дає відчуття це читачеві. Його названо гідним наступником Горького. Однак, є різниця в їхньому способі писати. Горький пише про своїх героїв так, ніби він був би одним з них, та, ідеалізуючи їх, себ-то він пише романтично. Іванов пише як спостерігач, але його характери не менш романтичні, при його великій об'єктивності. Він має безперечний хист писати оповідання, і, здається, ще деякі оповідання постанали з „Арабських ночей". В його оповіданнях є гумор, незвичайний для російської белетристики. Можна дивуватися, чому англійські перекладачі не звертають уваги на цього геніального письменника.